

KONFERENCIA A CIGÁNYOK FELNŐTTOKTATÁSÁRÓL ÉS KÖZMŰVELŐDÉSÉRŐL

Budapest, 2001. május 15.

A „Tanulás ünnepe – a Felnőtt Tanulók Fesztiválja” alkalmából a Magyar Művelődési Intézet, a Magyar Pedagógiai Társaság és az Országos Közoktatási Intézet Felnőttoktatási és Kisebbségi Központja konferenciát rendezett, melynek célja az volt, hogy felhívja a figyelmet a roma közművelődés és felnőttoktatás jelentőségére esélyegyenlőségük növelésében, az őket sújtó funkcionális analfabétizmus kompenzálásában, a munkaerő-piacba történő bekapcsolódásuk segítésében, társadalmi adaptációjuk erősítésében. Ugyanakkor a konferencia hangsúlyozni kívánta, hogy a magyarországi romák gazdag népművészeti és kulturális hagyományai multikulturalizmusunkat maradandó értékekkel gazdagítják, rámutatva ennek szerepére művelődésük, oktatásuk organikusabb fejlesztésében.

A konferencia a romák oktatási és művelődési viszonyait részben történetiségében, részben társadalmi, gazdasági helyzetükkel való összefüggésükben vizsgálta, különös tekintettel a rendszerváltás után bekövetkezett új helyzetükre, mely nagy mértékben megnehezítette társadalmi előrehaladásukat. Az egyik jelentős pozitívuma volt a konferenciának, hogy nem maradt meg a jelenlegi, meglehetősen lehangoló állapotok felvázolásánál, hanem többirányú megoldási javaslatokat is próbált adni az elmentmondások feloldására, a nehézségek leküzdésére (hagyományápolás, cigányfolklor, felzárkóztató programok, közösségfejlesztés, stb.). Ennek megfelelően mind az előadók, mind a résztvevők széles társadalmi összefogást sürgették, vállalva ebben saját szerepüket is. A konferencián elhangzott megnyilatkozások, az ez alkalommal történt médiaszereplések, és az esemény utólagos visszhangja azt bizonyítja, hogy a tanácskozás beváltotta a hozzáfűzött reményeket, mert elősegítette a cigány közművelődéssel, felnőttoktatással kapcsolatos szemléletformálást, sok új ismeretet nyújtott, és tettekre ösztönzött.

A cigányság műveltségi állapotát, kulturális helyzetét meghatározó gazdasági, társadalmi okokról Farkas László (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma) tartott igen értékes, számos új elemet is tartalmazó előadást. Beszámolóját szemléletessé tették a saját életéből vett tapasztalatok, élmények (Tiszabura, 59 % roma). A „pozitív csomópontok” között említette meg az előadó az 1993. évi LXXVII-es kisebbségi törvényt, amelynek létrehozását követően többszáz cigány-önkormányzat alakult, lehetővé téve ezáltal a kulturális autonómia gyakorlását a romák körében is. A cigányság gazdasági elmaradottságával összefüggésben – többek között – rámutatott arra, hogy a cigányok az 1945-ös földosztásból is kimaradtak, éppen úgy mint a rendszerváltást követő kárpótlásból. A cigányság nagy többségének nincs tőkéje, és ez nagymértékben

befolyásolja gondolkodásmódját, életvitelét. A cigánygyerekek iskolába kerülésével kapcsolatosan elítélendőnek tartotta azt a gyakorlatot, hogy a cigánygyerekeket eleve kisegítő iskolába sorolják, mondván, hogy nem felelnek meg a követelményeknek, mert ezzel az életük megpecsételődik. Jobban meg kellene érteni, hogy elsősorban arról van szó, hogy másfajta szocializációban, kulturális környezetben nevelkedtek, mint a többségi társadalom gyermekei. Ezért olyan programokat kellene kidolgozni, ami lehetővé tenné a korrektebb kiválasztást, és hároméves kortól kötelezővé kellene tenni a cigánygyerekek számára az óvodába járást, hogy ezeket a hátrányokat még idejében korrigálni lehessen – javasolta az előadó. Ugyanakkor minden program kidolgozásakor figyelembe kellene venni, hogy a cigányság nem egységes, és három fő csoportra oszlik, úgy mint a romungro, lovári és beás csoportokra. A cigányság egyik jelentős kiemelkedési pontja lehet, hogy minél több értelmiségi kerüljön ki közülük, akik visszatérve saját közösségükbe jobban átérzik helyzetüket, és többet tudnak segíteni. Másik fontos követelmény a cigányság polgárosodásának segítése, amely ösztönzőleg hathat a romák hátrányos helyzetű népességcsoportjaira. Ezt a polgárosodást segíti elő többek között a pécsi Gandhi gimnázium, a Kalyi Jak roma nemzetiségi szakiskola és a Roma Esély iskola Szolnokon. Jó lenne még több ilyen intézményt létrehozni, akár vegyes jelleggel is, a multi-kulturalizmus nevelési elve alapján. A különböző képzési formákba is még több cigánygyereket kellene beiskoláztatni.

Meglehetősen komor képet vázolt fel Mayer József (Országos Közoktatási Intézet) a romák iskolarendszerű felnőttoktatásának kérdéseiről. Lényegében tehát arról van szó, hogy a közoktatás nem teljesíti azokat a feladatokat, amelyeket a társadalom elvár tőle, mert elképesztően nagy számú gyerek – ebben az esetben cigánygyerekek – nem tudja elvégezni sem ténylegesen, sem pedig abban a minőségben az alpműveltség átadására hivatott általános iskolát, ahogy az kívánatos lenne. A megoldás az lehetne, hogy az iskolai végzettséggel nem avagy alig rendelkező felnőtteket, cigány fiatal felnőtteket bevezetnénk a felnőttoktatásba, így biztosítva számukra az új vagy egy második esély lehetőségét. A dolgozók általános iskolái azonban a lecsökkent tanulói létszám és az elvesztett üzemi háttér miatt lényegében megszűntek, számuk ugyancsak megfogyatkozott. Ugyanakkor a gimnáziumok szerkezetváltása és a világbanki hitelekkel fejlesztett szakközépiskolák olyan követelményeket támasztanak, amelyekhez a cigánytanulók többsége nem férhet hozzá. „Tehát a közoktatás modernizációja úgy történt meg, hogy a

cigányság ebből a folyamatból gyakorlatilag teljes egészében kimaradt, elzúgott fejük fölött a reform” – állapította meg az előadó. A legfontosabb feladat az lenne, hogy a cigánytanulókat akkor is bevonjuk az iskolarendszerű szakképzésbe, ha történetesen nem rendelkeznek az általános iskolai végzettséggel. Kulcskérdés, hogy valóban minden áron szakmát szerezzenek ezek a roma fiatalok és fiatal felnőttek, mégpedig az iskolarendszer e szempontból mindjobban működőképesebbé tételével.

Az elmúlt 20–25 év roma kultúrájában végbe ment értékfeltáró, bemutató és öntudatosító mozgalom eredményeit elevenítette fel **Daróczi Ágnes** (Magyar Művelődési Intézet), amelynek sok köze volt a rendszerváltozáshoz is. A mozgalom jelentős állomása volt az 1979 novemberében megrendezett „Hosszú az út előttem” című egyetemi színpadi sorozat, amelyen először lépett hivatalosan a roma folklór a nagy nyilvánosság elé. „A zsúfolásig megtelt terem közönsége egy nép kultúrájának beavatási szertartásán lehetett jelen” – mondotta az előadó.

„Tegyük fel a kérdést magunknak – folytatódik tovább az okfejtés – vajon van-e azóta saját fóruma az ilyen rendezvényeknek? Az minden bizonnyal elmondható, hogy a tiltott kategóriából a túrt kategóriába kerültek, s minden bizonnyal elmondható az is, hogy minden roma közösségnek igénye van arra, hogy évente legalább egyszer alkalma legyen ilyen rendezvényeken részt venni. Végezetül ismertette Hankiss Elemérnek egy nagyon érdekes értékutatását, miszerint a romaközösségekben és a roma családokban az értékek struktúrája rendkívüli módon hasonló az értelmiségiek értékstruktúrájához. Mindkét társadalmi csoport nagyon gyermekközpontú, demokratikus, s nem az anyagi javak, hanem az érzelmek állnak a középpontban.

Bódi Zsuzsanna (Magyar Művelődési Intézet) a terem falait betöltő „Cigány szemmel – magyarországi cigány folklór és irodalom” című igen gazdag, tudományos, szakmai szempontból egyaránt értékes könyvkiállítását mutatta be. A kiállítás anyagának összeállítása során a Magyar Művelődési Intézet munkatársát, Bódi Zsuzsanna etnográfust az a cél vezérelte, hogy olyan segédanyagot biztosítson az iskolai oktatás és a felnőttoktatás számára, amely a romákkal kapcsolatos interkulturális oktatásban, szemléletformálásban felhasználható. A mintegy nyolc tabló és tizenöt tárló anyaga megismertet a magyarországi cigány nyelvészetj és folklórutatók történetével a XIX. század végétől napjainkig. Áttekintést ad a cigány irodalom elismerésének folyamatáról, kibontakoztatásáról, a cigány alkotók hazai és külföldön megjelent önálló és gyűjteményes kötetéről, a cigány folyóiratokról, a színház- s filmművészet terén létrehozott alkotásokról. A kiállítás anyagát 500 kiadvány, dokumentum és kép alkotja, amely azonban folyamatosan bővül. A vándorkiállítás már több megyében bemutatásra került, együttműködve a megyei írószövetségekkel, könyvtárakkal, művelődési házakkal, pedagógiai intézetekkel és cigányszervezetekkel. A kiállításokat általában a munkásságukkal a térséghez kapcsolódó cigány írók nyitják meg, s a rendezvényekhez író-olvasó

találkozókat, folklórbemutatókat, vetélkedőket kapcsolódnak.

Kerékgyártó László (Nemzeti Szakképzési Intézet) az általános iskola 8. illetve a 9. osztályból kimaradt, de 23 évesnél nem idősebb roma és nem roma fiatalok számára készült felzárkóztató kerettantervet ismertette. Az integrált projekt célja a társadalmilag hasznos magatartásformák kialakítása, a tanulási motiváció kifejlesztése, amely alkalmassá teszi az itt tanuló, kudarcokkal terhes fiatalokat arra, hogy a normál képzés keretében tanulmányaikat tovább folytathassák, és ott sikeresek legyenek. Nem a szakképzés a cél, de az alapkészségek, képességek kifejlesztése, a szakmai orientáció. Az iskolákba belépő fiatalokat a tanároknak alaposan meg kell ismerniük, tudnak-e egyáltalán olvasni, számolni, milyen a mentális állapotuk, hogy eszerint állítsák össze egyéni fejlesztési terveiket. Az oktatás, nevelés sem a hagyományos módszerekkel történik, hanem kiscsoportokban, esetleg szociálpedagógus, pszichológus segítségével. Mindez a tanárok, foglalkozásvezetők részéről is különleges felkészültséget kíván, amelyre előzetes tanfolyamon kell kiképezni őket. A közismereti tantárgyak az iskola nevelési koncepciójának megfelelően nagyon gyakorlatiasak, szorosan kötődnek a manuális tevékenységekhez. Az első hetekben a tanulók különböző műhelymunkákban vesznek részt, és érdeklődésüknek, hajlamaiknak megfelelően választják meg a szakmai előkészítő képzést (pl. famegmunkálás, fémmegmunkálás), lehet választani azonban az egészségüggyel, szociális munkával kapcsolatos szakmai orientációs felkészítést is. Nagyon fontos dolog, hogy ennek a különleges felzárkóztató programnak igen jó fejkvótája van: 280 ezer forint, ami azt jelenti, hogy kétszerese a normál fejkvótának. Azonban itt egésznapi foglalkozásról van szó. „Hiszen nem jó megoldás az, hogy délben kilökjük a fiatalot az utcára, és akkor a délután elrontja azt, amit délelőtt elértünk velük.” Itt a szociális területnek és az oktatásnak együtt kell működnie. Adott esetben előfordulhat, hogy egy 18 éves roma fiatalnak a családját is el kell tartania. Hasonló jellegű reintegrációs iskolatípusok az Európai Unió országaiban már igen elterjedtek, és az Európai Bizottság Fehér Könyve is felhívja a tagországok és a leendő tagországok figyelmét a társadalmi kirekesztést ellensúlyozó ilyen projektek és iskolatípusok kialakítására.

A cigányság igen nehéz anyagi és szociális helyzetéről adott képet, de ugyanakkor tettekre is buzdított **Raduly István** (Oktatási Minisztérium). Sajnos sok roma felnőttképzés ott bukik meg, hogy a roma embert az illetékesek tárgyként és nem alanyként kezelik – mondotta. A legnagyobb akadályt az előrehaladásban abban látja, hogy a cigányság egy alulképzett társadalom, a választóvíz a 8. általános, és a roma-népesség nagy része ez alatt van, de persze már a 8 általános sem elegendő. „A komoly anyagi forrásokkal rendelkező munkaügyi központoknak nagyon fontos szerepük van a cigány felnőttoktatásban, de nem nagyon érzékelhető, ami ezen a téren zajlik. Tehát a munkaügyi központoknak, az önkormányzatoknak, az oktatási intézményeknek, a kisebbségi önkormányzatoknak és a

cigány családsegítő szervezeteknek össze kell fogniuk és magukat a cigánycsaládokat is be kell vonniuk a kiútkezésbe: amely a foglalkoztatáshoz vezet. Nagyon fontos, hogy arra képezzük át a romaembert, ami a piac igényének megfelel. Ha minősített hegesztő kell, akkor ne tízhónapos képzést kapjon, mert pont arra van csak pénz, hanem húszhónaposat, mert akkor minősített hegesztő lesz, és akkor lesz esélye a piacon munkát kapnia. Abból kellene kiindulni, hogy a cigányember is dolgozni akar, mert szereti a családját, és a dolgokat úgy kellene irányítani, hogy a nekik megfelelő foglalkoztatást megtalálják, és velük együtt közösen felépíteni azt a miliőt, amiben dolgozhatnak.

A konferencián három korreferátum is elhangzott, melynek során az érdekeltek az általuk vezetett projektekről számoltak be, illetve egy tanulásközpontú életút beszámoló hangzott el. Elsőként **Sz. Tóth János** (Magyar Népfőiskolai Társaság) ismertette az „Alapképzés felnőtteknek – visszaút a társadalomba” című programot, amely kifejezetten a roma felnőtt lakosság alapképzési felzárkóztatását, egy munkaerő-piaci tréninget és lehetőség szerint

a munkaerőpiacra való visszatérést célozta. Másodikként **Baráth Vera** (Országos Közoktatási Központ) mondta el tanulási életútját: mint felnőtt cigánytanuló, hogyan jutott el a dolgozók iskolájába való bekerülésétől a tanítóképző főiskola levelező tagozatáig, amelynek ma utolsó éves hallgatója. Harmadikként pedig **Márczis Márta** (Magyar Művelődési Intézet) a csereháti (Borsod-Abaúj-Zemplén) peremvidék közösség- és falufejlesztésre épülő, nemzetközi együttműködéssel végrehajtott romaprogramját mutatta be.

A konferencia résztvevői a roma közművelődésben és felnőttoktatásban érdekelt civil szervezetek, roma egyesületek képviselői, valamint újságírók voltak, mintegy 80 főnyi érdeklődő, aktív közönség. A Magyar Művelődési Intézetben megtartott tanácskozást a Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztálya kezdeményezte; előadásainak és korreferátumainak szövegét – a korábban megrendezett, funkcionális analfabétizmusról szóló konferencia anyagával együtt – megjelentette az Országos Közoktatási Intézet Felnőttoktatási és Kisebbségi Központja. (Két konferencia egy kötetben. Bp. 2001. 103.p.)

